

LA PRONUNCIACIÓ DE LES VOCALS EN ELS TOPÒNIMS DELS PAÏSOS CATALANS

David PALOMA
Universitat Autònoma de Barcelona

1. L'INTERÈS PELS TOPÒNIMS¹

La pronunciació correcta de les vocals tòniques i àtones en els topònims dels Països Catalans no va merèixer l'atenció de les primeres obres que van dedicar-se, amb més o menys atenció, a l'elocució i l'ortologia catalanes. En subratllem quatre exemples significatius de Pompeu Fabra i de Joan Coromines:

1) L'article *Les e tòniques du catalan* (Pompeu Fabra, 1906) se centra en la <e> tònica, tancada o oberta segons els casos. Aquest text abasta mots patrimonials i cultismes, amb un munt d'exemples, i és l'origen del que més tard Joan Coromines va anomenar «lleï de Fabra». Però la lleï de Fabra no inclou topònims i l'article, doncs, no n'esmenta.

2) La *Gramàtica catalana de la llengua catalana* (Pompeu Fabra, 1912), «l'obra mestra» del Mestre, segons Joan Coromines, recull quatre topònims dels Països Catalans, amb vista sobretot a ensenyar-ne les diferències gràfiques entre català i castella: *Elx* (<Elche>), *Girona* (<Gerona>), *Xixona* (<Jijona>) i *Xàtiva* (<Játiva>). Les indicacions fonètiques del vocabulari final descobreixen que la <e> d'*Elx*, per exemple, és oberta. Tanmateix, aquesta gramàtica no té intenció de donar pautes de pronunciació, i molt menys de topònims.

3) Les *Converses filològiques* (Pompeu Fabra, 1919-1928) inicien la difusió de qüestions gramaticals, filològiques, entre les quals n'hi ha que es relacionen amb la pronunciació de la llengua catalana. Fabra hi esmenta tan sols un parell de topònims catalans: a *Sant Hilari* i *Sant Andreu* el Mestre denuncia l'emudiment de la <t> (2 de març de 1923). Però tampoc les *Converses* aborden la pronunciació de les vocals en els topònims.

4) Finalment, *Sobre l'elocució en el teatre i en la recitació* (Joan Coromines, 1971) és un article referencial sobre elocució i ortologia, escrit força anys després dels textos

1. En aquest article entenem *topònim* com a 'nom propi de lloc'. Hi esmentem sobretot els topònims majors (nuclis de població) i, de manera puntual, els topònims menors (urbanitzacions, rieres, turons...) que han esmentat les obres d'ortologia en llengua catalana. També hi esmentem alguns noms de rius i de muntanyes, però no «coves, fonts, arbres renomats...» (*Onomasticon Cataloniae*, volum 1, p. vii).

esmentats de Fabra. Tots els aspectes que Coromines destaca en aquell article s'han repetit i difós d'aleshores ençà, des de la defensa d'una pronunciació «intransigentment catalana» fins a la reivindicació de la genuïtat i la versatilitat. El savi romanista, però, no hi esmenta sinó tres exemples de pronunciació de topònims dels Països Catalans: *Piera* i *Mieres*, pel que fa al manteniment necessari del hiat <ie>, i *Blanes*, per denunciar la «pronunciació acastellanada [de la vocal àtona], amb *e* castellana» (p. 97).

L'interès per la pronunciació dels topònims queda pobrament recollit en aquestes primeres obres d'ortologia catalana. Només el *Diccionari català-valencià-balear* (Antoni M. Alcover i Francesc de Borja Moll, 1930-1962) va entrar topònims dels Països Catalans i, en ocasions, va transcriure'n la pronunciació, com a *Elx*, *Girona*, *Xixona*, *Xàtiva* i *Mieres*. Hi ha força topònims en aquesta obra i sovint són transcrits segons les pronunciacions locals. Amb tot, el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) no té intenció prescriptiva sinó descriptiva. Així, *Xàtiva*, *Xàtiba* i *Aixàtiva* són les realitzacions que recull el DCVB, sense entrar a considerar quines són correctes i quines, incorrectes.

2. LES TRES CONSIGNES DE PRONUNCIACIÓ

El primer autor a presentar una llista de topònims catalans, amb les recomanacions ortològiques corresponents, va ser Francesc Vallverdú en el marc del naixement de la Televisió de Catalunya. En el llibre *Elocució i ortologia catalanes* (1986), l'autor explica que «trojava a faltar en les instruccions sobre elocució catalana (incloent-hi el peoner [sic] i suggeriu treball de Joan Coromines, *Sobre l'elocució catalana en el teatre i en la recitació*) una sistematització mínima, que em semblava imprescindible» (p. 9). Pel que fa als topònims, Vallverdú atén el vocalisme i el consonantisme amb exemples concrets. En el consonantisme inclou vuit casos (*Montroig*, *Toses*, *Puigcerdà*, *Puig-reig*, *Flix*, *Vilassar*, *Eivissa* i *Perpinyà* [p. 29]), i en el vocalisme, dotze, vuit de vocalisme tònic i quatre de vocalisme àton (p. 23-24). Vegeu-ne la graella següent:

Vocal tònica	Vocal àtona
<i>Granollers</i>	<i>Blanes</i>
<i>Sant Boi</i>	<i>Pedralbes</i>
<i>Sant Fost</i>	<i>Tàrraga</i>
<i>Collserola</i>	<i>Campos</i>
<i>Amposta</i>	
<i>Sóller</i>	
<i>Berga</i>	
<i>Centelles</i>	

La distinció de vocalisme tònic i àton és nostra, d'acord amb la recomanació essencial que fa Vallverdú de cada topònim: si esmenta *Campos* és per dir que la <o> àtona sona [o], no per dir que la <a> sona [a]; si esmenta *Collserola* ho fa per dir que les dues <o> són tòniques, no per dir com sonen la <e> i la <a> àtones; etc. És ben cert que en la majoria de noms es barregen també qüestions de consonantisme, si bé no són objecte d'estudi perquè tots els exemples es troben dins de les «Vocals». El més destacat de la graella no és el nombre de casos que recull ni la distribució vocal tònica/vocal àtona, sinó el criteri que l'inspira, i que Vallverdú explica així: «Cal tenir una cura especial en la pronunciació dels topònims, i el locutor s'ha d'informar prèviament com es pronuncien quan no li són habituals» (*op. cit.*, 23). A *Berga* i *Centelles*, Vallverdú diu que «les pronunciacions barcelonines són admissibles en concurrència amb les locals («bérgə» i «səntélləs»)» [p. 24], i a «noms com *Campos* (Mallorca)» diu que «només es poden pronunciar d'acord amb la forma local» [p. 24].

Entenem, doncs, que la primera consigna de pronunciació de les vocals en els topònims dels Països Catalans és que cal respectar la pronunciació local *en alguns casos* de vocalisme àton («noms com *Campos...*», amb [o] àtona, però no *Amposta*, amb <a> inicial i final que l'autor transcriu amb vocal neutra) i també *en alguns casos* de vocalisme tònic (la <e> de *Berga* tancada, i oberta la <e> tònica de *Centelles*, però la <o> de *Sant Boi* oberta... en contra de la pronunciació local). Potser aquests casos són molts, però no són tots.

Hi ha una segona consigna que es relaciona només amb el vocalisme tònic: les pronunciacions barcelonines són admissibles, també en alguns casos, en concurrència amb les pronunciacions locals (és el cas de *Berga*, dit amb <e> oberta, i de *Centelles*, dit amb <e> tancada, però no el cas de *Sóller* si la pronunciació barcelonina fa la <o> oberta). En aquest cas, doncs, cal respectar la pronunciació barcelonina *en alguns casos* de vocalisme tònic.

La tercera consigna és més general i deriva del que Vallverdú escriu prèviament als casos esmentats: «[...] el català central —el més definit ortològicament, el més important demogràficament, el més prestigiós socialment i el més apropiat per als centres de radio-difusió i televisió que emeten des de Barcelona—és també el més practicat en el nivell culte oral (teatre, cinema, ensenyament, ràdio i televisió, conferències, etc.). [...] des d'ara quan ens referim a *elocució catalana* ens limitarem a l'elocució del català central. Això no significa que l'elocució en altres dialectes sigui rebutjable en els programes emesos des de Barcelona: al contrari, cal estimular els locutors procedents d'altres zones perquè s'expressin en la fonètica i en les variants parastàndards del propi parlar» (p. 17). És a dir, la pronunciació central és tan vàlida com ho és l'elocució en altres dialectes, si bé el català central és més prestigiós socialment (i més definit, més important i més apropiat), segons una màxima orwelliana que no arrenca de Vallverdú sinó dels primers passos en l'estandardització de la llengua catalana: «all animals are equal, but some are more equal than others». Sigui com sigui, cal respectar tots els accents.

3. CAL RESPECTAR TOTS ELS ACCENTS

Aquesta última consigna l'han actualitzat unes quantes obres d'ençà de l'aparició d'*Elocució i ortologia catalanes* (1986), amb la intenció última de subratllar que tots els dialectes «són iguals», és a dir, són igualment vàlids per a l'elocució de la llengua catalana en general. Vegem-ho en la resta d'accents estàndard: valencià, baleàric, nord-occidental, rossellonès i alguerès. Vegem-ho també en l'evolució mateix de Televisió de Catalunya i en l'innovador *Diccionari de dubtes del català oral*. La selecció de títols no és exhaustiva, però vol ser representativa de les referències a la pronunciació dels topònims dels Països Catalans.

3.1. EL VALENCIÀ

En valencià, destaquen *Manual d'ús de l'estàndard oral* (Josep Lacreu, 1990 [MUEO]), *Diccionari valencià de pronunciació* (Bromera, 2001 [DVP]) i *Millorem la pronúncia* (Josep Saborit, 2009 [MP]). Val a dir que el DVP no conté topònims sinó gentilicis i que les altres obres no tracten la pronunciació dels topònims dels Països Catalans pel que fa al vocalisme; només a MUEO hi ha un apartat d'accentuació de topònims, però tots estrangers i en comparació amb la llengua castellana (s'ha de dir *Biarritz, els Carpats, Ítaca, Kíev, Munic*, etc.). Sí que en dues d'aquestes obres s'esmenten uns pocs topònims dels Països Catalans com a exemples de la <e> i de la <o> tòniques, i fins de la <a>: MP dona una visió descriptiva de la pronunciació valenciana de tan sols tres topònims (la pronunciació del topònim *Mallorca* es refereix només als parlars que fan harmonia vocàlica) i MUEO cita vuit topònims exclusivament valencians.

MUEO	MP
<i>València</i> [e]	<i>València</i> [e]
<i>Benferri</i> [ɛ]	<i>Xàtiva</i> [æ] / [ɛ]
<i>Paterna</i> [ɛ]	<i>Mallorca</i> [ɒ]
<i>Benimuslem</i> [ɛ]	
<i>Moncofa</i> [ɔ]	
<i>Puçol</i> [ɔ]	
<i>Riola</i> [ɔ]	
<i>Burjassot</i> [ɔ]	

Un cas a part és el *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià* (Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2006 [DOPV]), que si bé no recull un capítol específic de nor-

mes de pronunciació dels topònims, sí que aplega «tots els municipis valencians» amb indicacions de la pronunciació oberta o tancada de la <e> i de la <o> tòniques (capítol «Els gentilicis valencians»). Dels 542 topònims en total, hi ha 6 casos que es refereixen a la <è> (i que es pronuncien amb *e* oberta, llevat del topònim *València*, amb *e* tancada); 8 casos que es refereixen a la <ò> (i que es pronuncien amb *o* oberta); 13 casos que es refereixen a la <é> (i que es pronuncien amb *e* tancada); 18 casos que es refereixen a la <ó> (i que es pronuncien amb *o* tancada, llevat del topònim *Vilanova de Castelló*, amb *o* oberta la <ò>); 118 casos amb <o> tònica, en alguns casos oberta i en altres casos tancada, i 172 casos amb <e> tònica, també en alguns casos oberta i en altres casos tancada. A continuació recollim tots els casos de les vocals accentuades gràficament, més altres topònims amb <e> i <o> tòniques, no accentuades gràficament però amb indicació de la pronunciació oberta o tancada de la vocal:

Vocal tònica <è> <i>Bèlgida, Ènova, Novetlè, Sant Joan de l'Ènova, València, Xèrica</i>
Vocal tònica <ò> <i>Aiòder, Benijòfar, Bonrepòs i Mirambell, la Font d'en Carròs, les Fonts d'Aiòder, Monòver, Ròtova, Vinaròs</i>
Vocal tònica <é> <i>Assuévar, Beniarrés, Bétera, Dénia, Énguera, el Genovés, Guadasséquies, Massalavés, Navarrés, Petrés, la Torre d'en Doménec, Vallés, Vilafamés</i>
Vocal tònica <ó> <i>Beniarjó, Benicarló, Benifaió, Benifairó de les Valls, Benifairó de la Valldigna, Benissanó, Castelló de la Plana, Castelló de Rugat, Vilanova de Castelló, Cortes d'Arenós, el Fondó de les Neus, el Fondó dels Frares, el Pinós, la Pobla d'Arenós, Sant Joan de Moró, la Vall d'Uixó, Xaló, Xóvar</i>
Vocal tònica <e> [e] <i>Albuixec, Alcosser de Planes, Alginet, l'Alqueria de la Comtessa, Atzeneta d'Albaida, Barxeta, Beniarbeig, Benicolet, Canet lo Roig, Carlet, Castellonet de la Conquesta, la Vall d'Ebo, Fageca, Gilet, Godelleta, Santa Magdalena de Polpís, Matet, Millena, Montesa, Museros, Orpesa, els Poblets, Teresa...</i>
Vocal tònica <e> [ɛ] <i>Aielo de Malferit, Elda, Geldo, Elx, Montitxelvo, Novelda, Paterna, Sant Mateu, Xert, Xest...</i>
Vocal tònica <o> [o] <i>l'Alcora, Algorfa, Cincorres, Famorca, l'Orxa, la Pobla del Duc, la Pobla d'Arenós, Polop, Santa Pola, Toixa, el Toro, Vallibona, Xodos...</i>
Vocal tònica <o> [ɔ] <i>Aiora, Benidorm, Benimodo, Bicorb, Foios, Gorga, Moncofa, Orba, Oriola, Otos, Puçol, Riola, Sogorb, Tous...</i>

El *DOPV* no conté indicacions específiques sobre el vocalisme àton. Val a dir que l'obra se centra només en el valencià i que en aquesta varietat la <e> i la <o> àtones no es redueixen. Per tant, des d'aquest punt de vista no hi calen altres indicacions com les que hi ha en el vocalisme tònic. Tanmateix, en aquest article en destaquem alguns casos com a mostra de la reducció vocàlica que caldria considerar en els accents orientals de la llengua catalana, que sí que redueixen les vocals <e> i <o> en posició àtona:

Vocal àtona <o>

Aielo de Malferit, Alcúdia de Veo, Fontanars dels Alforins, Benafígos, el Campello, Rafelcofer, Domenyo, la Vall d'Ebo, Foios, Monòver, Muro d'Alcoi...

Vocal àtona <e>

Balones, Calles, Llanera de Ranes, les Salines, Sellent, Tales, Xestalgar, Xilxes...

3.2. EL BALEÀRIC

En baleàric, destaquen dues obres: *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic* (Antoni I. Alomar, Gabriel Bibiloni, Jaume Corbera i Joan Melià, 1999 [*LCM*]) i el *Diccionari de dubtes de pronunciació per a locutors de les Illes Balears* (Gabriel Bibiloni, 2009 [*DDPLIB*]). En aquella no hi ha referència a cap topònim i en aquesta n'hi apareixen 12 dels Països Catalans referits al vocalisme: *Alaior, Bennàsser, Berga, Cantallops, Son Coc, Dènia* [sic], *Domenge, Morell, Selva, Sena, Can Valero* i *Vallespir* (consulta el març de 2011). Pel que fa al vocalisme tònic, subratllem la *e* tancada de *Berga* i *Morell*, la *e* oberta de *Dènia* i *Valero*, la *o* tancada d'*Alaior*, la *o* oberta de *Cantallops* i *Coc*, i la vocal neutra tònica de *Domenge, Selva* i *Sena*. Pel que fa al vocalisme àton, destaquen les vocals neutres de *Cantallops* i la *o* tancada de *Domenge, Morell* i *Valero*. Gabriel Bibiloni dóna dues indicacions que semblen afectar també els topònims: 1. «Se substituirà la tònica [ə] per [ɛ] per als locutors de les àrees en què no hi hagi neutra tònica»; 2. «Se substituirà la tònica [o] per [u] per als locutors de les àrees de neutralització d'aquestes dues vocals en posició àtona».

També en l'àmbit baleàric un cas rellevant és el *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits* (Neus Picó i M. Magdalena Ramon, 2005 [*LEMCO*]), ja que conté un apèndix amb la llista de topònims oficials de les Illes Balears. Són 399 topònims, amb un centenar llarg de casos amb <o> i <e> tòniques. És cert que no hi ha cap indicació de pronunciació, si bé en reproduïm la transcripció gràfica, per tenir una pista del timbre vocàlic que probablement s'hi ajusta: n'hi ha 3 amb <ò> i 19 amb <ó>, 5 amb <è> i 1 amb <é>. No es diu res, tanmateix, del timbre de la <o> de *Son*, forma freqüent en la toponímia baleàrica. També n'esmentem una vintena més amb <e> i amb <o> tòniques, que probablement inclouen pronunciacions amb *o* oberta (*Calascoves*), *o* tancada (*Alaior*), *e* oberta (*Sant Elm*), *e* tancada (*Cala en Porter*) i *e* neutra (*ses Cadenes*).

Vocal tònica <è> <i>es Barcarès, Gènova, Santa Agnès, Binibèquer, Santa Eugènia</i>
Vocal tònica <ò> <i>Pòrtol, Colònia de Sant Jordi, Califòrnia</i>
Vocal tònica <é> <i>Vénda des Bernats</i>
Vocal tònica <ó> <i>Alaró, s'Arracó, Galatzó, Ullaró, Urbanització Horitzó, es Carritxó, Son Calderó, Maó, Estació Naval, Polígon Industrial de Son Castelló, Son Bessó, es Turó, Cala Gració, Can Guillemó, Son Carrió, Sòller, Port de Sòller, Castelló, Urbanització s'Arxiduc</i>
Vocal tònica <e> <i>Cala en Porter, sa Dragonera, Sant Elm, Betlem, Binissalem, Borneta, Cala Fornells, Portals Vells, ses Illetes, Campanet, ses Covetes, Capdepera, es Castell, Ciutadella de Menorca, Son Morell, Estellencs, s'Esgleieta, Sant Francesc de Formentera, Lloseta, sa Serra, ses Cadenes, sa Creu Vermella, sa Cabaneta...</i>
Vocal tònica <o> <i>Alaior, Calascoves, Son Bou, Torre-solí Nou, Gatamoix, Port des Canonge, Bunyola, Escorca, sa Calobra, Esporles, Portocolom, Sant Ferran de ses Roques, Manacor, s'Illot, Porto Cristo, Mancor de la Vall, Cala Sant Antoni, la Mola, s'Olla, es Migjorn Gran, Can Tià Renou, es Portitxol, es Rafal Nou, Son Espanyol, Son Ferriol, sa Pobla...</i>

Pel que fa al vocalisme àton, destaca sobretot la *o* tancada que trobem en casos ja esmentats, com *Pòrtol, Son Morell, Torre-solí Nou, Portocolom, Portocristo...* i en d'altres que també recull el LEMCO, com *Campos, Son Oleo, Fornalutx, Montuïri, Muro, Portopí, Son Gotleu, Portinatx, Portopetro, Alconàsser...* La segona indicació de Gabriel Bibiloni recorda la doble pronunciació, amb [u] i amb [o] en posició àtona, pròpia dels parlars baleàrics.

3.3. EL NORD-OCCIDENTAL

En nord-occidental destaca *El català nord-occidental. Descripció i orientacions ortoèpiques* (Joan Julià-Muné, Sílvia Romero, Imma Creus, 2004 [ECNO]). Aquesta obra, excel·lent en les bases descriptives del lleidatà, ribagorçà i pallarès, i tortosí, així com en les orientacions ortoèpiques corresponents a aquestes varietats, conté alguns topònims dels Països Catalans tractats des del punt de vista del consonantisme i de l'accentuació: *Tàrrega, Àneu, Bellvís, Campmany i la Safor*. L'ECNO també inclou *Sant Andreu* i *Sant Antoni* en l'apartat de fonètica sintàctica. Tanmateix, només hi ha un sol topònim en relació amb el vocalisme: *València*, per indicar que la *e* és oberta.

D'altra banda, el *Diccionari de pronunciació en català* (David Paloma, Albert Rico, 2000 [DPC]) recull dues transcripcions fonètiques, la del bloc oriental i la del bloc

occidental. En realitat la del bloc occidental correspon a la pronunciació lleidatana, ja que l'obra reproduïx la transcripció de la *e* oberta en substantius i adjectius acabats en <a> final. El *DPC* recull 61 topònims dels Països Catalans, deu dels quals des del vessant del consonantisme (*Àger, Amer, Begur, Capmany, Eivissa, Flix, la Pobla de Segur, Llinars, Peníscola, Segur de Calafell, Xàtiva, Xixona*), tres des del vessant de la fonètica sintàctica (*Sant Andreu, Sant Antoni, Sant Esteve*) i dos d'accentuació (*Esterrí d'Àneu, Arres*). La resta de topònims es distribueix de la manera següent pel que fa al vocalisme. Alguns casos serveixen tant per al vocalisme tònic com per al vocalisme àton:

Vocals tòniques
oriental i occidental [é]: <i>Benifallet, Benissanet, Berga, Cercs, Dénia, Font-romeu, Granollers, Matadepera, la Sénia, Tèrmens, Xest</i>
oriental i occidental [é]: <i>Bellver, Cardedeu, Centelles, Elx</i>
oriental i occidental [ó]: <i>Gósol, Montblanc, Montmeló, Mont-ral, Mont-ràs, Mont-roig, Móra d'Ebre, Orpesa, Sòller, Valldemossa,</i>
oriental i occidental [ɔ]: <i>Andorra, Benidorm, Besòs, Collbató,² Cotlliure, Font-romeu, Font-rubí, Òdena, Palafolls, Santpedor, Vandellòs</i>

Vocals àtones
oriental [ə] i occidental [e]: <i>Blanes, Pedralbes, Sitges</i>
oriental [ə] i occidental [e] (final): <i>Andorra, Dénia, la Sénia, Matadepera, Òdena, Orpesa, Valldemossa</i>

El *DPC* permet veure que la pronunciació estàndard, oriental i occidental, s'ajusta al sistema fonètic de cada bloc dialectal. La <e> de *Blanes*, per exemple, s'ha de dir amb vocal neutra en català oriental, però no en occidental. O, tal com s'ha dit, la <a> final es diu sempre *e* oberta en nord-occidental (concretament en lleidatà), perquè en aquest parlar totes les <a> en posició final absoluta sonen amb *e* oberta.

2. En negreta s'assenyala la vocal a què es refereix la pronunciació, vista la presència d'altres vocals en el mateix topònim.

3.4. EL ROSSELLONÈS

El 2007 l'Institut d'Estudis Catalans i la Universitat de Perpinyà publiquen el *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord [NTCN]*. Per a cada topònim s'hi consigna la grafia correcta en català, acompanyada de la forma oficial en grafia francesa, «i també la pronúncia genuïna de cada topònim d'acord amb la notació de l'alfabet fonètic internacional» (p. 12). Aquesta pronúncia genuïna correspon a la nord-catalana específica de l'àrea on es troba el topònim, tot i que descobrim que el vocalisme tònic del rossellonès inclou alguna *e* oberta, com a *Portè, Fenollet, Enveig...* (majoritàriament en els altres topònims, però, és tancada), i sempre tancada la <o>, com a *Fillols, Ôpol, Sant Hipòlit de la Salanca...*

A continuació recollim 131 topònims, bo i distingint una doble forma gràfica per a la <e> tònica (amb accent obert i sense accent) i una triple forma per a la <o> tònica (amb accent obert, amb accent tancat i sense accent). Fixem-nos que hi ha dues solucions fonètiques per a la <e> (*e* tancada i *e* oberta) i també dues per a la <o> (*o* tancada i *u*, però no *o* oberta). Hi ha algun topònim repetit pel fet de contenir alhora una <e> i una <o> tòniques o perquè conté dues pronunciacions locals, com la <o> de *Serrallonga*, dita amb *o* tancada i també amb *u*.

[e]
Vocal tònica <è> <i>Planès, Aiguatèbia i Talau, Rodès, Toès, el Barcarès</i>
Vocal tònica <e> <i>l'Albera, Ceret, la Menera, Montferrer, Prats de Molló i la Presta, Reiners, Sant Llorenç de Cerdans, Serrallonga, el Tec, Formiguera, Bolquera, Eina, Er, Font-romeu, Oceja, Sant Pere dels Forcats, Vallcebollera, Caudiers de Fenollet, l'Esquerda, Montalbà del Castell, Pesillà de Conflent, Planeses, Rasiguères, Sant Martí de Les, el Viver, Canavelles, Castell de Vernet, Caudiers de Conflent, Codalet, Cornellà de Conflent, Espirà de Conflent, Estoer, Eus, Finestret, Mentet, Mosset, Noedes, Nyer, Oleta, Pi de Conflent, Ralleu, Vernet, Vilafranca de Conflent, Argelers, Banyuls de la Marenda, Bulaternera, Calmella, Cameles, Canet de Rosselló, les Cases de Pena, Cervera de la Marenda, Corbera de les Cabanes, Corbera del Castell, Cornellà de la Ribera, Elna, Estagell, Montesquiu d'Albera, Montner, Pesillà de la Ribera, Pollestres, Portvendres, Prunet i Bellpuig, la Roca d'Albera, Salelles, Sant Andreu de Sureda, Sant Esteve del Monestir, Sant Joan la Cella, Sant Llorenç de la Salanca, Sant Miquel de Llores, el Soler, Sureda, Tellet, Torderes, la Torre d'Elna, Torrelles de la Salanca, Tresserra, Vilanova de la Ribera, Vivers, Castellnou dels Aspres</i>

[ɛ]
Vocal tònica <è> <i>Èquet, Portè</i>
Vocal tònica <e> <i>Enveig, la Guingueta d'Ix, Rebollet, Fenollet, Sant Pau de Fenollet, Sant Martí de Fenollet, Caudiers de Fenollet</i>

[o]
Vocal tònica <ò> <i>Òpol i Perellós, Sant Hipòlit de la Salanca</i>
Vocal tònica <ó> <i>Prats de Molló i la Presta, Odelló i Vià</i>
Vocal tònica <o> <i>Costoja, Sant Joan de Pladecorts, Angostrina i Vilanova de les Escaldes, Dorres, Porta, Sallagosa, Targasona, la Tor de Querol, Fossa, la Tor de França, Arboçols, Fillols, Castellnou dels Aspres, Forques, Montescot, Montoriol, Oms, la Roca d'Albera, Sant Miquel de Llores, Santa Coloma de Tuïr, Vilanova de la Ribera, Vilanova de Raó, Cornellà del Bercol, Serrallonga, Llo</i>

[u]
Vocal tònica <ù> <i>Vilanova de Raó</i>
Vocal tònica <ú> <i>Montboló, Escaró, Jóc, Sautó, Bages de Rosselló, Canet de Rosselló, Llauró, Òpol i Perellós, Sant Cebrià de Rosselló, el Voló</i>
Vocal tònica <o> <i>Cortsaví, Montferrer, Serrallonga, Campome, Saorra, Cotlliure, Font-rabiosa, Puigbalador, Font-romeu, Montlluís, Fontpedrosa, Montescot, Montesquiu d'Albera, Montner, Montoriol, Portvendres, la Torre d'Elna, Vilallonga de la Salanca, Vilallonga dels Monts</i>

El vocalisme àton no mereix altra consideració que la pronunciació amb vocal neutra, pròpia de tot el català oriental, de la <e> àtona de topònims com *els Angles, Vallcebolle- ra, Campome...* així com la pronunciació amb *u*, ben característica del català oriental a excepció del mallorquí, de la <o> àtona de topònims com *Prats de Sornia, Costoja, Arboçols*, etc.

3.5. L'ALGUERÈS

El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit (Institut d'Estudis Catalans, 2003 [ECA]) és el títol d'una obra que, en l'àmbit alguerès, suposa l'establiment de «criteris per a la formació d'un estàndard d'àmbit restringit, respectuos amb l'ortografia... [que integra] elements gramaticals i lèxics de la llengua col·loquial en un model participatiu, en el qual els catalanoparlants de l'Alguer [se sentin] representats» (p. 15). Són deu criteris de fonètica que precedeixen una selecció de qüestions morfològiques i d'un vocabulari de formes habituals «entre els algueresos» i que es transcriuen «per tal que els al-

gueresos en coneguin l'ortografia» (p. 53). Tanmateix, no hi ha en aquest cas sinó un topònim, *l'Alguer*, per indicar que la erra final és muda.

3.6. TELEVISIÓ DE CATALUNYA

L'òptica diferent de la del català central es veu reflectida en la mateixa evolució de l'obra *Elocució i ortologia catalanes*, que hem situat en el marc del naixement de Televisió de Catalunya. El 1995 es publica *El català a TV3. Llibre d'estil [ECTV3]*, amb Vallverdú com a director de la Comissió de Normalització Lingüística de la televisió, i el 2006 es penja a la xarxa el portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, *l'ésAdir [EAD]*, que d'aleshores ençà s'actualitza diàriament. A la graella següent veiem els topònims recollits el 1995 en relació amb els del 2011 [consulta el març de 2011], i veiem també com l'*EAD* hi ha incorporat sovint dues pronunciacions correctes, l'oriental i l'occidental. Entre claudàtors hi marquem només la vocal tònica, si bé la transcripció de l'*EAD* recull la paraula sencera. L'*ECTV3* se centra en la «modalitat estàndard del català central» (p. 6).

<i>ECTV3</i> (1995)	<i>EAD</i> (2011)
<i>Berga</i> e tancada	<i>Berga</i> or. [é] occ. [é]
<i>Matadepera</i> e tancada	<i>Matadepera</i> or. [é] occ. [é]
<i>Dénia</i> e tancada	<i>Dénia</i> or. [é] occ. [é]
<i>La Sénia</i> e tancada	<i>La Sénia</i> e tancada (or. i occ.)
<i>Térmens</i> e tancada	<i>Térmens</i> e tancada (or. i occ.)
<i>Elx</i> e oberta	—
<i>Gósol</i> o tancada	<i>Gósol</i> or. [ó] occ. [ó]
<i>Móra d'Ebre</i> o tancada	<i>Móra d'Ebre</i> o tancada (or. i occ.)
—	<i>Móra la Nova</i> o tancada (or. i occ.)
<i>Sóller</i> o tancada	<i>Sóller</i> o tancada (or. i occ.)

<i>ECTV3</i> (1995)	<i>EAD</i> (2011)
<i>Besòs</i> o oberta	<i>Besòs</i> or. [ɔ] occ. [ɔ]
<i>Òdena</i> o oberta	<i>Òdena</i> o oberta (or. i occ.)
<i>Palafolls</i> o oberta	<i>Palafolls</i> or. [ɔ] occ. ɔ]
<i>Vandellòs</i> o oberta	<i>Vandellòs</i> o oberta (or. i occ.)

L'*ECTV3* assenyalava que s'ha de mantenir «la pronúncia oberta o tancada de la vocal tònica, seguint la normativa de la població autòctona» (p. 41) i l'*EAD* fa dues observacions segons si el topònim porta o no porta accent gràfic: si en porta, s'assenyalava que «cal fer atenció als noms de lloc marcats amb accent», a fi de respectar-ne el timbre vocàlic que marca l'accent; si el topònim no porta accent gràfic, s'assenyalava que hi ha noms que, «tot i que no porten accent gràfic, tenen una pronúncia local i tradicional diferent de la que potser donarien alguns parlants, i que generalment correspon a raons etimològiques» (consulta el març de 2011).

Pel que fa al vocalisme àton, cal destacar tan sols dos topònims a *ECTV3*: *Granollers* i *Collserola*. Quant a la <o> de *Granollers*, es diu que «es pronuncien u les o en posició no accentuada (àtones)» (p. 15) i pel que fa a la primera <o> de *Collserola* es diu que «no es neutralitzen mai en els compostos sintètics: *Collserola*» (p. 15). El punt de vista del català central continua dominant a l'*EAD*, en què es diu que «com a norma general, els topònims catalans o catalanitzats segueixen, en català central, la norma de neutralització vocàlica» (s'esmenta aquí la <o> de *Diagonal*; no hi ha exemples de topònims dels Països Catalans).

Per les recomanacions referides a antropònims com *Balmes* o a topònims de fora dels Països Catalans, com *Mònaco*, l'*EAD* deixa constància que «la neutralització vocàlica en alguns topònims i antropònims depèn del grau d'arrelament en la parla comuna, fet que provoca vacil·lacions d'ús». També llegim, sense exemples referits als topònims que tractem en aquest article, que hi ha casos en què «no se sol aplicar la neutralització vocàlica, d'acord amb l'ús més estès». No s'esmenten topònims com *Campos*, però, que havia citat Francesc Vallverdú el 1986.

3.7. DICCIONARI DE DUBTES DEL CATALÀ ORAL

Finalment, el *Diccionari de dubtes del català oral* (David Paloma, Mònica Montserrat, Josep À. Mas, 2011 [*DDCOR*]) és la màxima expressió de la consigna sobre el respecte per tots els accents. L'obra, en línia, recull els cinc accents estàndard (central, balearic, rossellonès, nord-occidental [lleidatà] i valencià) i, en el moment de redactar

aquestes línies, enfila l'enregistrament de l'alguerès. El fet de sentir les pronunciacions atorga a l'obra un valor d'innovació.

El *DDCOR* recull 56 topònims dels Països Catalans, onze dels quals des del vessant del consonantisme (*Begur, Capmany, Eivissa, Flix, Freser, Llinars, Peníscola, Tàrraga, Xàbia, Xàtiva, Xest, Xixona*) i un de contacte vocàlic (*Raimat*). La resta de topònims, incloent-hi alguns dels esmentats, es distribueix de la manera que presenta el quadre següent i conté casos que serveixen tant per al vocalisme tònic com per al vocalisme àton. Les diferències entre cadascun dels accents, sobretot en el vocalisme tònic, es detallen en el punt 4.

Vocals tòniques
<e> <i>Bellver, Cardedeu, Centelles, Cercs, Dénia, Elx, Font-romeu, Freser, Lés, Matadepera, Mutxamel, Ontinyent, la Sénia, Ter, Tèrmens, Valldoreix, Xest</i>
<o> <i>Besòs, Collbató, Collserola, Cotlliure, Font-romeu, Font-rubí, Gósol, Manacor, Maó, Montblanc, Montbrió, Montmeló, Mont-ral, Mont-ràs, Mont-roig, Móra d'Ebre, Òdena, Orpesa, Santpedor, Sóller, Valldemossa, Vandellòs, Vinaròs</i>

Vocals àtones
<e> <i>Begur, Blanes, Centelles, Pedralbes, Sitges, Sóller, Tèrmens...</i>
<a> final <i>Dénia, la Sénia, Matadepera, Òdena, Orpesa, Valldemossa</i>
<o> <i>Canillo, Montbrió, Montcada, Montjuïc, Ontinyent, Orpesa...</i>

El *DDCOR* permet veure que la pronunciació estàndard s'ajusta al sistema fonètic de cada bloc dialectal. Això s'esdevé tant en vocalisme tònic com en vocalisme àton. Per això se senten diferències entre accents, en relació amb les vocals tòniques de formes com *Bellver, Centelles, Xest...* o també de formes com *Gósol, Manacor, Móra d'Ebre...* Una veu mallorquina diu *Bellver* amb vocal neutra tònica i una veu rossellonesa la diu amb *e* tancada. Una veu valenciana diu *Móra d'Ebre* amb *o* tancada i una veu central la diu amb *o* oberta. Així mateix, una veu central berguedana diria *Berga* amb *e* tancada però una veu central no berguedana la diu amb *e* oberta, tal com fan també altres accents.³

3. El trobador Guillem de Berguedà, que no era fill de Berga, va escriure aquest topònim en un sirventès adreçat a Pere de Berga. Els dos últims versos diuen «A vos m'autrei, bona dompna de Berga./ vos etz fins aurs, e vostres maritz merga.» (A vós em lliuro, bona dama de Berga:/ vós sou or pur i el vostre

Quant al vocalisme àton, la <e> de *Blanes*, per exemple, es diu amb vocal neutra en català oriental i amb *e* tancada en occidental; o la <o> d'*Ontinyent* i de *Canillo* sona *u* en català oriental i *o* tancada en català occidental. Així mateix, la <a> final es diu sempre *e* oberta en nord-occidental, sigui d'on sigui el topònim, valencià en el cas de *Dénia*, central en *Matadepera* i mallorquí en *Valldemossa*.

4. CAL RESPECTAR LA PRONUNCIACIÓ LOCAL «EN ALGUNS CASOS»

La consigna del respecte per tots els accents ha reforçat sens dubte la primera consigna: cal respectar la pronunciació local *en alguns casos*. Diem que l'ha reforçat perquè, en general, les obres que hem vist fins ara assenyalen, per a cada accent, la pronunciació correcta dels topònims que pertanyen a l'accent en qüestió. Ho hem vist en el cas del valencià: és oberta la <e> de *Novetlè, Xert, Sant Mateu...* i la <o> d'*Aiòder, Bicorn, Tous...*; és tancada la <e> del *Genovés, Alginet, Barxeta...* i tancada la <o> de *la Pobla d'Arenós, el Toro, Polop...* Ho hem vist també en els altres accents, si bé no sol haver-hi cap formulació explícita del respecte per la pronunciació local.

La formulació explícita no hi és tampoc en dues obres de gran rellevància que han contribuït directament a respectar la pronunciació local, sense necessitat de subratllar la consigna: en primer lloc *Onomasticon cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, de Joan Coromines (1989-1997), amb «més de 400.000 topònims vius» (p. XII) recollits per mitjà d'enquestes orals en tots els municipis de Catalunya, del País Valencià, de les Illes Balears, de Catalunya del Nord i de la Franja de Ponent; en segon lloc, la segona edició del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans, 2009), que recull les grafies dels topònims i la seva situació geogràfica en un atlas cartogràfic a escala 1:50.000. Només aquesta edició comprèn la transcripció fonètica del nucli de població... segons la pronunciació local. L'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans «va realitzar una proposta inicial de transcripcions fonètiques dels nuclis de població a partir de la informació que consta a les obres sobre onomàstica catalana, la qual es va trametre als centres i serveis del CPNL perquè en fessin una revisió i una comprovació a nivell comarcal i, quan fos necessari, municipal» (p. XIX).

En canvi, la formulació del respecte per la pronunciació local s'explicita de manera oberta en tres obres: *ECTV3*, *EAD* i *DPC*. A l'*ECTV3* es fa referència a la normativa de la població autòctona; a l'*EAD* es parla d'una pronunciació local i tradicional; al *DPC* es llegeix que s'ha de respectar la pronúncia local pel que fa a les vocals tòniques. Recordem que Vallverdú, el 1986, ja escrivia que «el locutor s'ha d'informar prèviament com es pronuncien [els topònims] quan no li són habituals».

marit, merga). Martí de Riquer insinua que *merga* és una forma «còmicament desfigurada en una lletra», a fi de rimar *Berga* amb *merda*, totes dues amb *e* oberta (*Història de la literatura catalana*, volum 1, Barcelona: Ariel, 1964, p. 82).

Potser el *Manual de pronunciació*, de Josep-Anton Castellanos (2004 [MP]), és una de les obres que més ha incidit en aquesta consigna. A la primera edició (1994) es deia que «en el cas dels topònims catalans, s'ha de respectar la pronúncia local [de les vocals tòniques]» (p. 20); que cal pronunciar amb vocal neutra «les es finals dels noms de lloc» (p. 38), i que «si es tracta de topònims occidentals o mallorquins, és aconsellable mantenir el so *o* [en posició àtona]» (p. 39). Vegem-ne el detall de la segona edició (2004), amb 25 casos de vocalisme tònic i 8 de vocalisme àton:

Vocalisme tònic

Vocal tònica <e>: [é] <i>Berga, Cercs, Matadepera</i>	Vocal tònica <o>: [ó] —
Vocal tònica <e>: [é] <i>Centelles, Martorelles, Elx</i>	Vocal tònica <o>: [ó] <i>Andorra, Sant Fost</i>
Vocal tònica <é>: [é] <i>Bétera, Tèrmens, Alfés, el Genovés</i>	Vocal tònica <ó>: [ó] <i>Sóller, Móra d'Ebre, Gósol, Fórnoles de Cadí</i>
Vocal tònica <è>: [é] <i>Odèn, Navès, Forès</i>	Vocal tònica <ò>: [ó] <i>Besòs, Ódena, Vandellòs, Vinaròs, Seròs, Alòs de Balaguer</i>

Vocalisme àton

Vocal àtona <e>: [ə] <i>Blanes, Pedralbes, Sitges</i>	Vocal àtona <o>: [o] <i>Canillo, Ordino, Campos, Muro, Portocristo (sic)</i>
--	---

Les indicacions d'aquesta obra advoquen per la consigna del respecte: quant al vocalisme tònic, es diu que «en el cas dels topònims catalans que duen accent gràfic damunt una *e* o una *o*, aquest fixa la pronunciació oberta o tancada apropiada de la vocal, que és la tradicional i local del topònim [...] Tanmateix, si el topònim no du accent gràfic, aleshores s'ha de conèixer el timbre local» (p. 37); quant al vocalisme àton, es diu que «la influència de la pronúncia castellana es fa sentir en la pronúncia amb *e* en lloc de la correcta amb vocal neutra de noms de persona i de lloc» (p. 57), i també que «en topònims de l'àrea occidental o mallorquina és preferible mantenir la pronúncia local amb *o* final» (p. 67).

Tot plegat ha fet proliferar la idea que cal respectar la pronunciació local en els topònims dels Països Catalans, més enllà d'uns pocs casos: se n'ha ampliat el nombre tant de vocalisme tònic com de vocalisme àton i s'ha després que cal respectar la pronunciació local, no en alguns casos sinó en molts casos de topònims orientals, occidentals i mallorquins, en tantes formes com la pronunciació local difereixi de la pronunciació no local.

5. CAL RESPECTAR LA PRONUNCIACIÓ BARCELONINA 'EN ALGUNS CASOS' DE VOCALISME TÒNIC

Després de l'èxit documental de les consignes primera i tercera, així com de la difusió que se n'ha fet en general, cal dir que la segona consigna de pronunciació no ha estat atesa en vint-i-cinc anys. Francesc Vallverdú va partir del català central («el més definit ortològicament, el més important demogràficament...») i va advertir sàviament que la pronunciació barcelonina diferia de la pronunciació local en alguns casos de vocalisme tònic: l'autor esmentava *Berga* i *Centelles*, que, dites aquella amb *e* oberta i aquesta amb *e* tancada, s'havien de considerar pronunciacions admissibles «en concurrència amb les locals» (p. 24). Probablement la consolidació d'un estàndard oral que ha anat molt més enllà del barceloní ha fet que aquesta consigna, referida concretament al subdialecte de Barcelona, hagi quedat del tot arraconada. El lloc de naixement de TV3 no justifica cap preferència dialectal, com ha demostrat al llarg dels anys la mateixa televisió.

Només Josep-Anton Castellanos, a «La locució del col·loquial mediatitzat» (dins *El col·loquial dels mitjans de comunicació*, Margarida Bassols i Mila Segarra [eds.], 2009), s'escapa del barceloní i considera admissible «la pronúncia generalitzada diversa del timbre local d'alguns topònims, com el timbre obert a *Matadepera*, *Berga* o *Sant Boi* (en lloc del tancat) o el tancat a *Centelles* o *Sant Fost* (en lloc de l'obert)» (p. 45). Castellanos, però, inclou aquest tret en els trets col·loquials admissibles en un registre informal, adequats per a un ús més espontani de la llengua estàndard. La pronunciació local com a pronunciació referencial en la llengua estàndard formal és una constant en aquest autor i en altres obres prou rellevants.

Tanmateix, és cert que l'*NCTN* eixampla el punt de vista de la pronunciació local cap a la pronunciació estàndard, des del punt de vista del rossellonès. Al costat de les formes consignades a 3.4., aquesta obra de l'Institut d'Estudis Catalans assenyala també la pronunciació estàndard, és a dir, «la forma fonètica que correspon a un registre general en català oriental quan aquesta difereix de la pronúncia dialectal nord-catalana» (p. 12); i esmenta el cas *Canigó*, dit amb *u* en rossellonès i amb *o* tancada en català oriental (diguem ara que és una *o* tancada en tot el domini llevat del rossellonès). Aquesta concepció que s'aparta del barceloní però que alhora s'obre a qualsevol pronunciació no local és la clau, a parer nostre, de la pronunciació correcta de les vocals en els topònims dels Països Catalans. L'*NCTN* demostra que una grafia <ò> no ha de revelar una pronunciació generalitzada amb *u* (*Vilanova de Raò*) ni amb *o* tancada (*Sant Hipòlit de la Salanca*); tampoc una grafia <ó> ha d'indicar una pronunciació generalitzada amb *u* (*Canet de Rosselló*); tampoc una grafia <è> ha de ser senyal d'una pronunciació amb *e* tancada (*Aiguatèbia i Talau*), pròpia del rossellonès. Hi ha en tots aquests casos una pronunciació afegida, que és no local i estàndard. Es tracta d'una pronunciació estàndard en català oriental, que no nega pas una altra pronunciació estàndard en català occidental (encara que l'*NCTN* no la recull).

Altres obres esmentades fins ara revelen, més o menys directament, la conveniència de respectar, no la pronunciació local, sinó la no local i estàndard. Es veu força clar en el

DDPLIB i l'accent baleàric. En primer lloc l'obra recull el topònim valencià *Dénia* amb *e* oberta (la pronunciació local és amb *e* tancada) i el topònim *Cantallops* amb *o* oberta (la pronunciació local és amb *o* tancada). En segon lloc, els topònims amb vocal neutra tònica, com *Domenge*, *Selva*, *Sena*... caldrà dir-los amb *e* oberta «per als locutors de les àrees en què no hi hagi neutra tònica». En tercer lloc, la <o> àtona en topònims com *Portocolom*, *Porto Cristo*, *Campos*, *Muro*, *Portopí*... caldrà dir-la amb *u* «per als locutors de les àrees de neutralització d'aquestes dues vocals en posició àtona».

També l'*ECNO* recull *València* amb *e* oberta, tal com es diu en nord-occidental. I les transcripcions fonètiques del *DPC* revelen, així mateix, que els blocs dialectals oriental i occidental pronuncien totes les vocals àtones d'acord amb el seu propi sistema.

6. PROPOSTA PER A UNA PRONUNCIACIÓ CORRECTA DE LES VOCALS EN ELS TOPÒNIMS DELS PAÏSOS CATALANS

Ni l'Acadèmia Valenciana de la Llengua ni la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans no han dit res de la pronunciació correcta de les vocals tòniques i àtones en els topònims dels Països Catalans. Ni l'una ni l'altra no ho han fet en els seus documents normatius. Ja hem vist el cas del DOPV de l'AVL: no hi ha referència als topònims, però sí que hi ha la transcripció local (valenciana) de les vocals tòniques dels topònims valencians. Tampoc no en diuen res la *Proposta per a un estàndard oral* (IEC), l'última edició corregida de la qual és la tercera, de 1999, ni altres documents específics de toponímia, com la «Llista dels noms dels municipis del Principat», «Topònims de les Illes Balears» (*Documents de la Secció Filològica*, I, 1990) i «Sobre toponímia» (*Documents de la Secció Filològica*, III, 1996), obres totes de l'IEC.

No hi ha una norma prescriptiva, doncs, però s'han anat imposant dues consignes de pronunciació que en aquest article hem presentat en primer i en tercer lloc: cal respectar tots els accents i cal respectar la pronunciació local, no en alguns casos, sinó en molts, com es desprèn dels exemples que diferents obres han anat aplegant amb els anys. Ho hem intentat demostrar en els punts 3 i 4.

Els dos respectes plegats han entroncat falsament amb l'esperit composicional de la llengua catalana estàndard: respectar la pronunciació local no és sinònim de composicionalitat fonètica. Dir *Berga* amb *e* tancada requereix un esforç possible per a locutors no berguedans: és un esforç comparable a dir *Palafolls* amb *o* oberta o *Gósol* amb *o* tancada. Però dir *Rosselló* amb *u*, *ses Cadenes* amb vocal neutra tònica o *Tous* amb *o* oberta requereix un esforç inescapable per a locutors no locals. Més enllà de l'esforç hi ha l'escaiença o inescapable d'aquestes pronunciacions: només és escaient el respecte per la manera de dir tots els topònims d'acord amb el sistema vocàlic de cada varietat estàndard. Només aquesta consigna recolza en la composicionalitat de la llengua estàndard i aparta l'unitarisme de la pronunciació local.

Creiem que n'és un bon exemple l'esmentat *NTCN* de l'IEC. La forma estàndard que registra al costat de la forma local és reveladora: segons la pronunciació nord-catalana es

diu *Canet, Ceret, l'Esquerda, Sant Llorenç..., Sant Miquel...* amb *e* tancada, però en català estàndard (oriental) es diu amb *e* oberta; segons la pronunciació nord-catalana es diu *Planès, Aiguatèbia i Talau, Rodès...* amb *e* tancada, però en català estàndard (oriental) es diu amb *e* oberta; segons la pronunciació nord-catalana es diu amb *o* tancada *Òpol, Sant Hipòlit...* però en català estàndard (oriental) es diu amb *o* oberta; segons la pronunciació nord-catalana es diu *Fillols, Castellnou..., Vilanova...* amb *o* tancada, però en català estàndard (oriental) es diu amb *o* oberta; segons la pronunciació nord-catalana es diu *Rosselló, el Voló, Fontpedrosa...* amb *u*, però en català estàndard (oriental) es diu amb *o* tancada, no pas amb *u*. Per primera vegada una obra recull la pronunciació local però se n'aparta per a la pronunciació estàndard de manera sistemàtica. Afegim-hi ara que la pronunciació estàndard, com sabem, no és només la del català oriental sinó la de tots els accents estàndard, orientals i occidentals, i haurem arribat a la base de la proposta per a la pronunciació correcta de les vocals en els topònims dels Països Catalans.

Cal adonar-se de l'existència simultània de diversos sistemes vocàlics que són o poden ser aliens al sistema del parlant (professional i no professional). Això es veu sobretot en aquells topònims formats per mots patrimonials, per antropònims o per terminacions habituals en la llengua comuna. Una veu central o una veu mallorquina no hauria de dir *els Poblets* amb *e* tancada, ni tampoc *comtessa (l'Alqueria de la Comtessa)*, per bé que una veu valenciana faci aquestes <e> tancades. La central la faria oberta i la mallorquina, neutra. Hauria de ser estàndard, d'altra banda, pronunciar *Canet* segons els diversos sistemes, sense necessitat de situar en el mapa geolingüístic les poblacions de *Canet lo Roig, Canet de Mar, Canet d'Adri* o *Canet d'en Berenguer*.

Potser més evident és el sistema vocàlic del baleàric, amb vuit vocals tòniques: el respecte per la pronunciació local faria dir amb vocal neutra tònica, a tots els parlants de llengua catalana, topònims com *sa Creu Vermella, sa Cabaneta, ses Illetes...*, quan, segons la varietat de cadascú, es dirà neutra, tancada o oberta la vocal tònica de les paraules *vermella, cabaneta* i *illetes*.

Un últim exemple de vocalisme tònic es refereix a les formes amb accent gràfic. Sovint la grafia dóna una pauta correcta sobre la manera de pronunciar el topònim... si bé la pauta s'ha forjat en general segons la pronunciació local, que ja hem vist que pot no correspondre's a la pronunciació no local però estàndard. En definitiva, caldrà acceptar la forma *Anglés* <Anglès> (Selva), amb *e* tancada, dita per un lleidatà, i la forma *el Genovès* <El Genovés> (Costera), amb *e* oberta, dita per un barceloní. Caldria acceptar *Aiguatèbia i Talau* amb *e* oberta, encara que un rossellonès la faci tancada, i *Òpol* amb *o* oberta, encara que un rossellonès també la faci tancada.

Pel que fa al vocalisme àton, és estrany que una veu oriental hagi de deixar de neutralitzar les vocals d'algun topònim occidental, tant si és una <e> en posició àtona (*Arnes, Sellent, les Salines...*) com si és una <o> (*Domenyo, Rafelcofer, Canillo...*). Si aquesta <o> àtona pertany a un topònim mallorquí (*Pòrtol, Fornalutx, Alconàsser...*), només hauria de sonar tancada en mallorquí i en occidental, però no en la resta d'accents que diuen *u*. Si no, tal com s'ha vist en els apartats anteriors, les excepcions estan servides: cal respectar la pronunciació local... i no respectar, si escau, la varietat estàndard d'un mateix!? Fixem-nos que el cas simètric, fer neutres o fer *u* de manera impròpia, no s'ha plantejat mai per l'absurditat que representa apartar-se de la pròpia varietat estàndard. Una veu

lleidatana hauria de dir *Blanes* amb vocal neutra àtona? Si això no s'ha plantejat mai, per què hauríem de pensar que una veu central ha de dir *Campos* amb *o*?, per què *Arnes* amb *e* tancada?

Així mateix, la pronunciació de qualsevol <e> o <o> àtones en boca d'un alguerès no pot sonar sinó com a *a* i *u*, respectivament, d'acord amb el seu propi sistema de vocalisme àton. No s'haurien de tractar els topònims de cap altra manera que no es tracten els mots patrimonials, perquè l'important no és saber la varietat geolingüística on es troba el topònim sinó la varietat estàndard de qui el diu.

El respecte per la pronunciació local s'ha confós amb el respecte per tots els accents: si es respecten tots els accents, exemple de l'autèntic polimorfisme fonètic, s'haurien de considerar les vocals tòniques i àtones de tots els topònims dels Països Catalans d'acord amb el sistema vocàlic tònic i àton de cadascuna de les varietats estàndard. Al capdavant, es tracta d'assumir la segona consigna de pronunciació, ampliada i matisada: acceptar la pronunciació no local, no en alguns casos sinó en tots els casos. Les pronunciacions de cada accent estàndard en relació amb les vocals tòniques i àtones dels topònims dels Països Catalans, independentment de la pronunciació local (que tanmateix coincideix amb la pronunciació pròpia de com a mínim un dels accents estàndard), són exemple de l'esperit composicional de la llengua catalana estàndard. Tanmateix, és ben cert que aquesta assumpció pot topar amb algunes realitzacions locals consolidades, aquelles que, per diversos motius, s'han fet un lloc en els usos acurats de tots els accents estàndard: les pronunciacions prou esteses de *Campos* amb [o] i *Berga* amb [é], per exemple, demostren que algunes pronunciacions no locals, amb [u] i amb [é] respectivament, poden arribar a considerar-se secundàries.

La nostra proposta per a una pronunciació correcta de les vocals en els topònims dels Països Catalans es concreta en un sol punt: cal acceptar, potser amb alguna excepció, la pronunciació no local i estàndard, pròpia dels accents no locals però estàndard, tant en vocalisme tònic com en vocalisme àton, tant si el topònim porta accent gràfic com si no en porta. L'accent gràfic orienta només en aquells casos en què les formes no s'assimilen a seqüències o terminacions pròpies del sistema. L'única obra que a hores d'ara reflecteix aquesta consigna és el *DDCOR* (consulta el març de 2011). Esperem que la indicació que prevalgui en la pronunciació de les vocals en els topònims dels Països Catalans respecti, al capdavant, el polimorfisme fonètic de la llengua catalana.

7. BIBLIOGRAFIA

- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2006): *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- ALCOVER, Antoni M. / MOLL, Francesc de B. (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Moll. 10 volums.
- ALOMAR, Antoni I. / BIBILONI, Gabriel / CORBERA, Jaume / MELIÀ, Joan (1999): *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic*. Palma: Consell de Mallorca.

- BIBILONI, Gabriel (2009): *Diccionari de dubtes de pronunciació per a locutors de les Illes Balears*. [http://bibiloni.cat/correcciofonetica/diccionari.html]
- CASTELLANOS, Josep-Anton (2004²): *Manual de pronunciació*. Vic: Eumo Editorial.
- CASTELLANOS, Josep-Anton (2009): «La locució del col·loquial mediatitzat». BASSOLS, Margarida / SEGARRA, Mila (ed.): *El col·loquial dels mitjans de comunicació*. Vic: Eumo Editorial, p. 41-55.
- COROMINES, Joan (1971): «Sobre l'elocució en el teatre i en la recitació». *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor, p. 94-105.
- COROMINES, Joan (1989-1997): *Onomasticon cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial, Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona. 8 volums.
- CORPORACIÓ CATALANA DE MITJANS AUDIOVISUALS (2006): *ésAdir*. [http://esadir.cat]
- FABRA, Pompeu (1906): «Les e tòniques du catalan». MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (dir.) (2006): *Obres completes. Pompeu Fabra*. Volum 3. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 141-157.
- FABRA, Pompeu (1912): «Gramàtica catalana de la llengua catalana». MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (dir.) (2005): *Obres completes. Pompeu Fabra*. Volum 1. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 441-946.
- FABRA, Pompeu (1919-1928): «Converses filològiques». MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (dir.) (2011): *Obres completes. Pompeu Fabra*. Volum 7. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1990): «Llista dels noms dels municipis del Principat». *Documents de la Secció Filològica*, I. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 85-118.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1990): «Topònims de les Illes Balears». *Documents de la Secció Filològica*, I. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 119-129.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1996): «Sobre toponímia». *Documents de la Secció Filològica*, III. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 153-169.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1999³): *Proposta per a un estàndard oral. I. Fonètica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2003): *El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS / UNIVERSITAT DE PERPINYÀ (2007): *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS / GENERALITAT DE CATALUNYA (2009²): *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Generalitat de Catalunya.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan / ROMERO, Sílvia / CREUS, Imma (2004): *El català nord-occidental. Descripció i orientacions ortoèpiques*. Lleida: Pagès editors.
- LACREU, Josep (2001): *Diccionari valencià de pronunciació*. Alzira: Edicions Bromera.
- LACREU, Josep (1990): *Manual d'ús de l'estàndard oral*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València.
- PALOMA, David / RICO, Albert (2000): *Diccionari de pronunciació en català*. Barcelona: Edicions 62.

- PALOMA, David / MONTSERRAT, Mònica / MAS, Josep À. (2011): *Diccionari de dubtes del català oral*. [www.lecturanda.cat]
- PICÓ, Neus / RAMON, M. Magdalena (2005): *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits*. Palma: Consell de Mallorca, Universitat de les Illes Balears.
- SABORIT, Josep (2009): *Millorem la pronúncia*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- TELEVISIÓ DE CATALUNYA (1995): *El català a TV3. Llibre d'estil*. Barcelona: Edicions 62.
- VALLVERDÚ, Francesc (1986): *Elocució i ortologia catalanes*. Barcelona: Editorial Jonc.

RESUM

L'article repassa l'interès que ha despertat la pronunciació del vocalisme en els topònims dels Països Catalans. Pompeu Fabra i Joan Coromines s'hi van referir de passada, però no va ser fins al naixement de Televisió de Catalunya que Francesc Vallverdú va establir de manera implícita tres consignes de pronunciació: respectar la pronunciació local en alguns casos, respectar la pronunciació barcelonina en alguns casos de vocalisme tònic i respectar, finalment, els diversos accents estàndard de la llengua catalana. L'article esmenta tots els topònims que s'han anat aportant al llarg d'un quart de segle i demostra l'èxit desigual de les consignes. En l'última part es defensa la manera de dir els topònims d'acord amb el sistema vocàlic, tònic i àton, de cada varietat estàndard. L'autèntic polimorfisme fonètic es demostra en la validesa dels diversos accents per pronunciar topònims que, localment, poden dir-se amb un vocalisme diferent.

MOTS CLAU: pronunciació, vocalisme, topònim, composicionalitat, polimorfisme.

ABSTRACT

The pronunciation of vowels in the place names of Catalan-speaking areas

This article reviews the interest aroused by the pronunciation of the vowels in the place names of the Catalan-speaking areas. Both Pompeu Fabra and Joan Coromines made glancing references to the phenomenon, but it was not until the creation of Catalan television that Francesc Vallverdú implicitly established three pronunciation rules: respect the local pronunciation in certain cases, respect the pronunciation used in Barcelona for certain tonic vowels and, lastly, respect the various standard accents of Catalan. The article mentions all the place names that have been used over the past quarter of a century, and shows the mixed success achieved by the rules. The last section of the article defends

a pronunciation for place names in accordance with the tonic and atonic vowel system of each individual variety. The true polymorphism of the pronunciations is to be found in the validity of each of the various different accents for articulating place names that, locally, may be pronounced with a different vowel system.

KEY WORDS: pronunciation, vowel systems, place names, compositionality, polymorphism.